

JUGOSZLÁV ÉS ROMÁN VÁLLALKOZÁSOK MAGYARORSZÁGON A KILENCVENES ÉVEKBEN

(Yugoslavian and Romanian Enterprises in Hungary
in the 1990s)

KOVÁCS CSABA

Az 1989-es rendszerváltást követően a politikai változások gyökeresen átalakították a társadalmi és a gazdasági életet is Magyarországon. A gazdaságban a korábbi állami szereplőket fokozatosan leváltották a magángazdaság résztvevői. Ennek a folyamatnak lényeges eleme a külföldi résztvevők szerepvállalása, akik az elmúlt évtizedben 20 milliárd dollár értékű tőkét hoztak az országba.

A tőkeerős, jelentős külföldi vállalkozások túlnyomó többsége az Egyesült Államokból és a fejlett tőkés országokból érkezett. Ezekről rengeteg tanulmány, cikk jelenik meg, amelyek részletesen ismertetik működésüket, szerepüket, jelentőségüket. Annál kevesebb szó esik azonban a szomszédos országok szerepéről a magyar gazdasági életben. Ezek az országok – Ausztria kivételével – hasonló vagy még súlyosabb változásokon mentek keresztül, mint hazánk. Tőkeerejük meg sem közelíti a fejlett országokét, de a vállalkozások számát tekintve a szomszédos országok érdekeltsége hasonló az öt legnagyobb külföldi befektető eredményeihez.

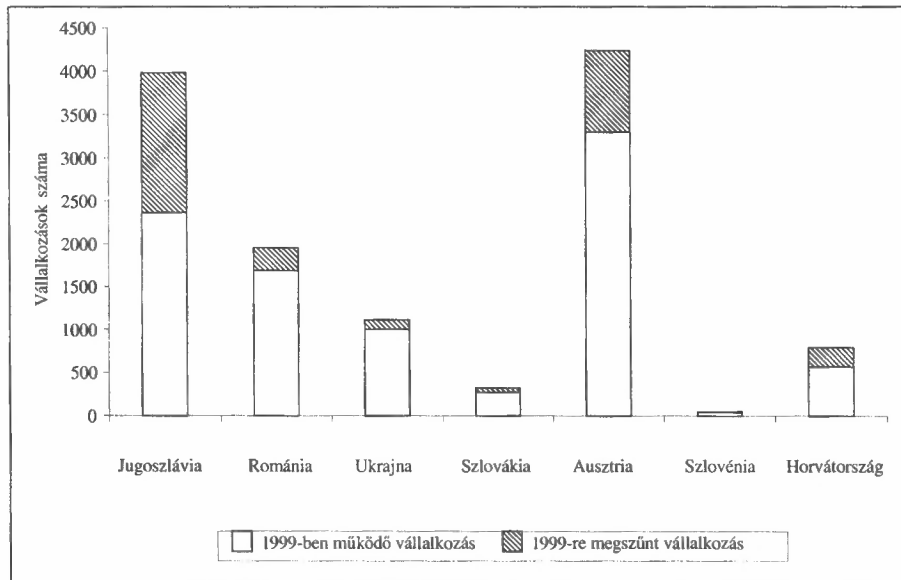
A szomszédos országok gazdasági szervezeteire vonatkozó adatok szűkösnek állnak a kutató rendelkezésére, és tovább nehezíti a kutatást, hogy a különböző helyekről származó adatok sem egyeznek. A két legfontosabb érdekelt szervezet – a KSH és az APEH – adatai is eltérnek, mert más szempontok alapján tartják nyilván ezeket a cégeket. A nyugati országok cégei esetében – amelyek tényleges pénzes befektetők – ez az eltérés csekélyebb, de a szegény szomszédok esetében – ahonnan nem annyira tőke érkezik, hanem csak a (sokszor fiktív) vállalkozások számát gyarapítják – már jóval nagyobb. Ezért fontos megjegyezni, hogy a szomszédos országok vállalkozásaira vonatkozó adatokat a CompLex CD Céghírek (KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó KFT.) alapján vizsgáltuk, az 1999. június 30-án létező állapot szerint, és a KSH adatait csak kiegészítésként vettük figyelembe.

A csaknem 26 000 külföldi érdekeltségű gazdasági szervezet (KSH 1998) tulajdonosainak nagy többsége két jól elkülöníthető csoportra osztható. Az egyik csoportba tartoznak a fejlett országok, akik a tényleges tőkebefektetést hozzák az országba. A vállalkozások számát tekintve a legnagyobb befektető Németország, majd Olaszország és az Amerikai Egyesült Államok, utánuk pedig Nagy-Britannia és Franciaország következik. Ez az öt ország mintegy 12 000 vállalkozásban érdekelt, amiből csaknem 9300 működik. A nem szomszédos, de nem is fejlett gazdaságú országok közül jelentős még Oroszország szerepe, amely közel 1000 cégben rendelkezik tulajdonjoggal.

A másik nagy csoportot a hét szomszédos ország alkotja. Érdekeltségeik számát az 1. ábrán részletesen is megtekinthetjük. Ezek közül Ausztria egyben a fejlett országok közé is tartozik, és a szervezetek számában a második helyet foglalja el Németország mögött. Jugoszlávia az alapított szervezetek számát tekintve nem sokkal marad el Ausztriától, de sokkal több az időközben megszűnt jugoszláv vállalkozás, mint az osztrák.

1. ÁBRA

1989–1999 között Magyarországon bejegyzett vállalkozások,
amelyekben a szomszédos országoknak érdekeltsége van
(Registered Enterprises with Foreign Direct Investment Shares
of the Neighbour Countries)

Forrás: Complex CD Céghírek 1999.

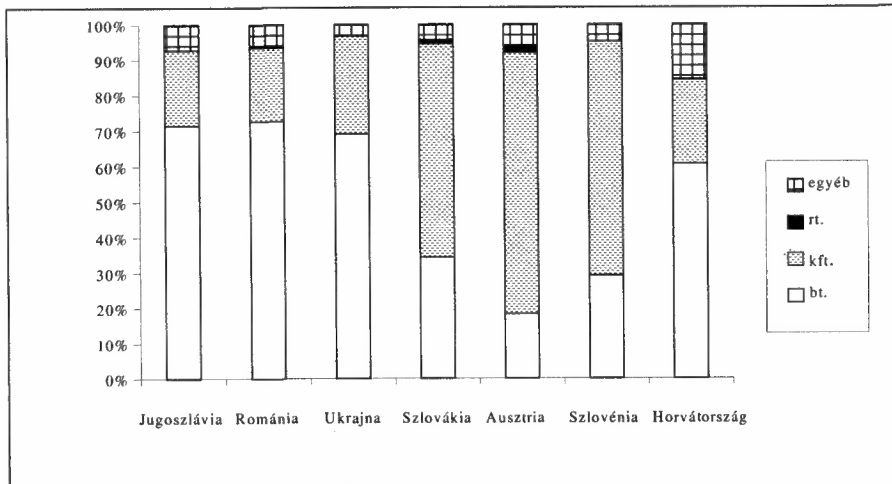
A következő helyeken Románia, Ukrajna és Horvátország sorakozik, Szlovákia leszakadva követi őket, Szlovénia – Ausztria után a második legfejlettebb szomszédunk – jelenléte pedig nagyon csekély.

A mennyiségi különbségek mellett a minőségi különbségeket és a tényleges beruházásokat a 2. és 3. ábrák szemléltetik. A cégformát tekintve a jogi személyiségű gazdasági társaságok közül a korlátolt felelősségű társaságok, a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok közül pedig a betéti társaságok együttesen alkotják a szomszédos érdekeltségek 85–95%-át. A kft.-k és bt.-k együttes aránya hasonló az összes hazai gazdasági szervezeten belül is, de ott egyensúlyban vannak egymással. A szomszédos érdekeltségek azonban eltérnek ettől, két markáns csoportot alkotva. Az egyik csoportot a szegény szomszédaink alkotják (Jugoszlávia, Románia, Ukrajna, Horvátország). Ennek a csoportnak közös jellemzője, hogy a betéti társaságok alkotják a cégek kétharmadát, a korlátolt felelősségű társaságok aránya pedig mindössze 20% körüli. A másik csoport is eltér a hazai átlagos megoszlástól, de

éppen az ellenkező irányba. Ausztria, Szlovénia és Szlovákia esetében a kft.-k alkotják a társas vállalkozások 60–70%-át, míg a bt.-k a 20–30%-át.

2. ÁBRA

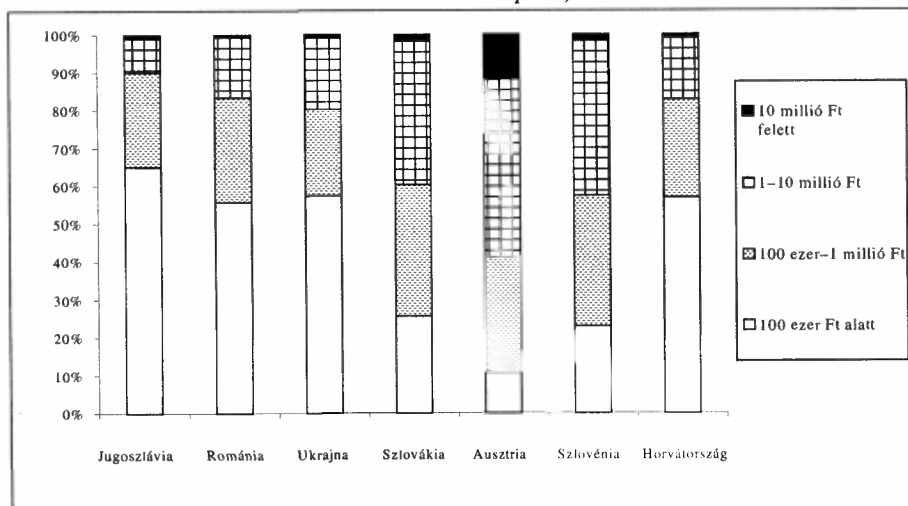
*A szomszédos országok érdekeltségeinek megoszlása gazdálkodási forma szerint
(Distribution of the Foreign Direct Investments of the Neighbour Countries
in Legal Form)*

Forrás: Complex CD Céghírek 1999.

3. ÁBRA

*A szomszédos országok érdekeltségeinek megoszlása cégvagyon szerint
Magyarországon 1999-ben
(Distribution of the Foreign Direct Investments of the Neighbour Countries
in Subscribed Capital)*

Forrás: Complex CD Céghírek 1999.

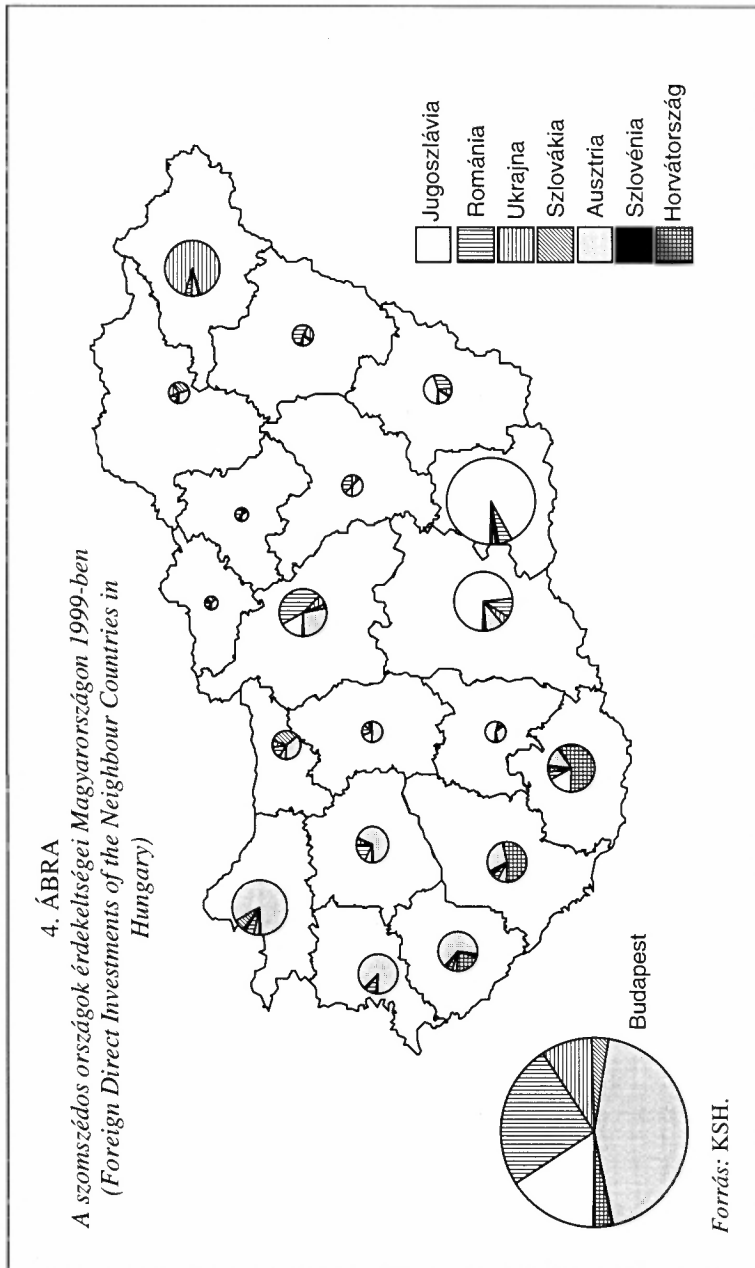
Az alapító cégvagyon szerinti megoszlás (3. ábra) hasonló képet mutat a cégformákéhoz, ami nem meglepő, hiszen a betéti társaságok vonzereje éppen az alacsony tőkeigény. Ezzel szemben a legnagyobb befektetést igénylő részvénytársaságok csak Ausztria és Szlovákia esetében képviselnek kimutatható mennyiséget. 10 millió forint feletti beruházásokat komolyabb mértékben csak Ausztria hajtott végre.

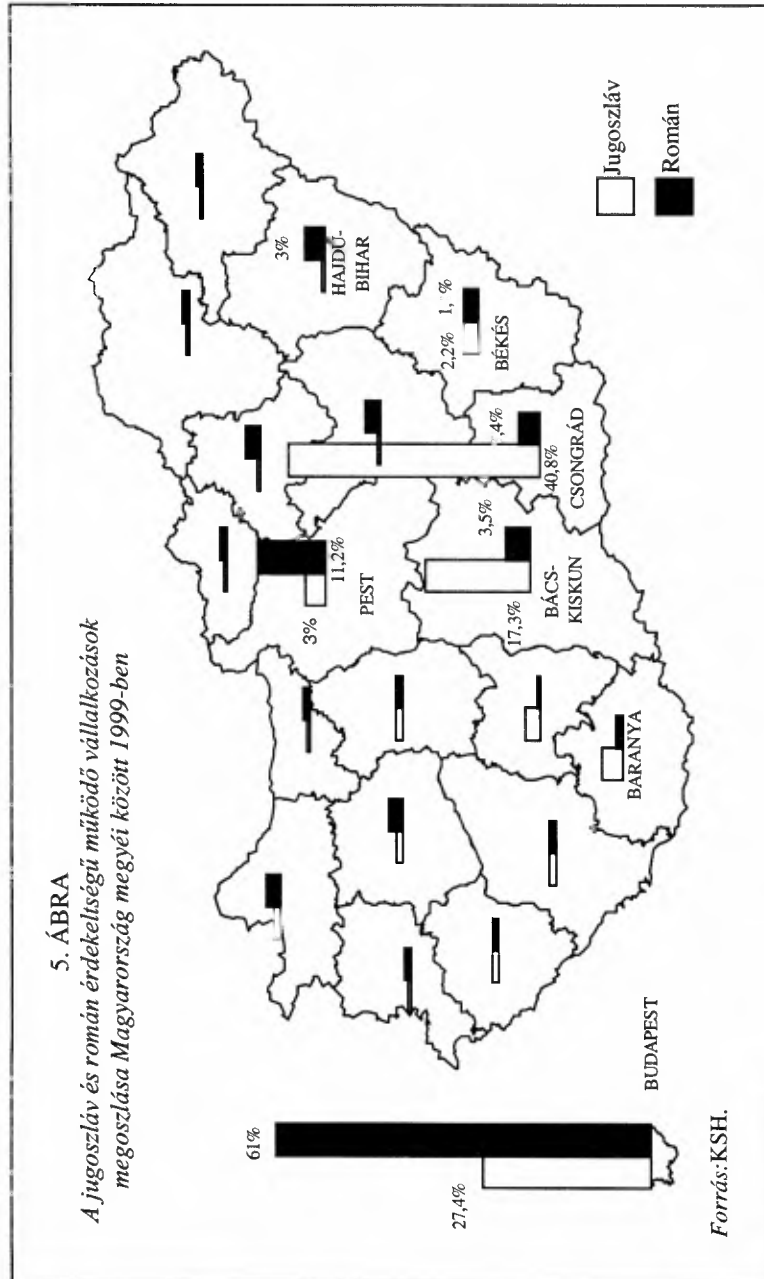
A vállalkozások területi megoszlása változó képet mutat a különböző országok esetében. Amint a 4. ábrán látható, Budapest részesevé itt is ugyanolyan kiemelkedő, mint a vállalkozások esetében általában. A csaknem 9300 vállalkozás 45%-a Budapesten talál otthonra, a második és harmadik helyezett Csongrád (11%) és Bács-Kiskun megye (6%) a jugoszláv vállalkozásoknak köszönheti helyezését. A szomszédok beruházásai elsősorban a szomszédos megyékben a legnagyobb mértékűek, természetesen Budapest kiemelkedő szerepe mellett. A kevés érdekeltséggel rendelkező Szlovénia cégeinek fele Budapesten, negyede pedig Zala megyében található. A szlovák érdekeltségek esetében érzékelhető legjobban a megszokott főváros–nyugat–kelet megoszlás, köszönhetően a hosszú közös határnak, ami szinte azonos Magyarország kelet–nyugati kiterjedésével. Kevés cégeinek 43%-a budapesti székhelyű, majd a nyugati fejlettebb megyék következnek (Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron), a keleti megyék (Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád) pedig csak a nem határos megyéket előzik meg. Ausztria – az egyetlen jelentős, tényleges befektető – esetében szintén a főváros a legvonzóbb (55%), ezután következik Győr-Moson-Sopron, Vas, és Zala megye, majd tovább haladva az ország belseje felé Veszprém megye és a főváros holdudvaraként Pest megye.

A fenti három országtól némileg eltérő képet mutat a két nagy délszláv állam – Horvátország és Jugoszlávia –, valamint Ukrajna helyzete. Közös jellemzőjük, hogy a főváros itt is fontos szerepet játszik, de nem áll az első helyen a cégek számát tekintve. Horvátország esetében Baranya megyét Somogy megye követi és csak a harmadik a főváros, míg Ukrajna esetében az egyetlen szomszédos megyében, Szabolcs-Szatmár-Beregben van az ukrán érdekeltségek 45, Budapesten pedig 36%-a.

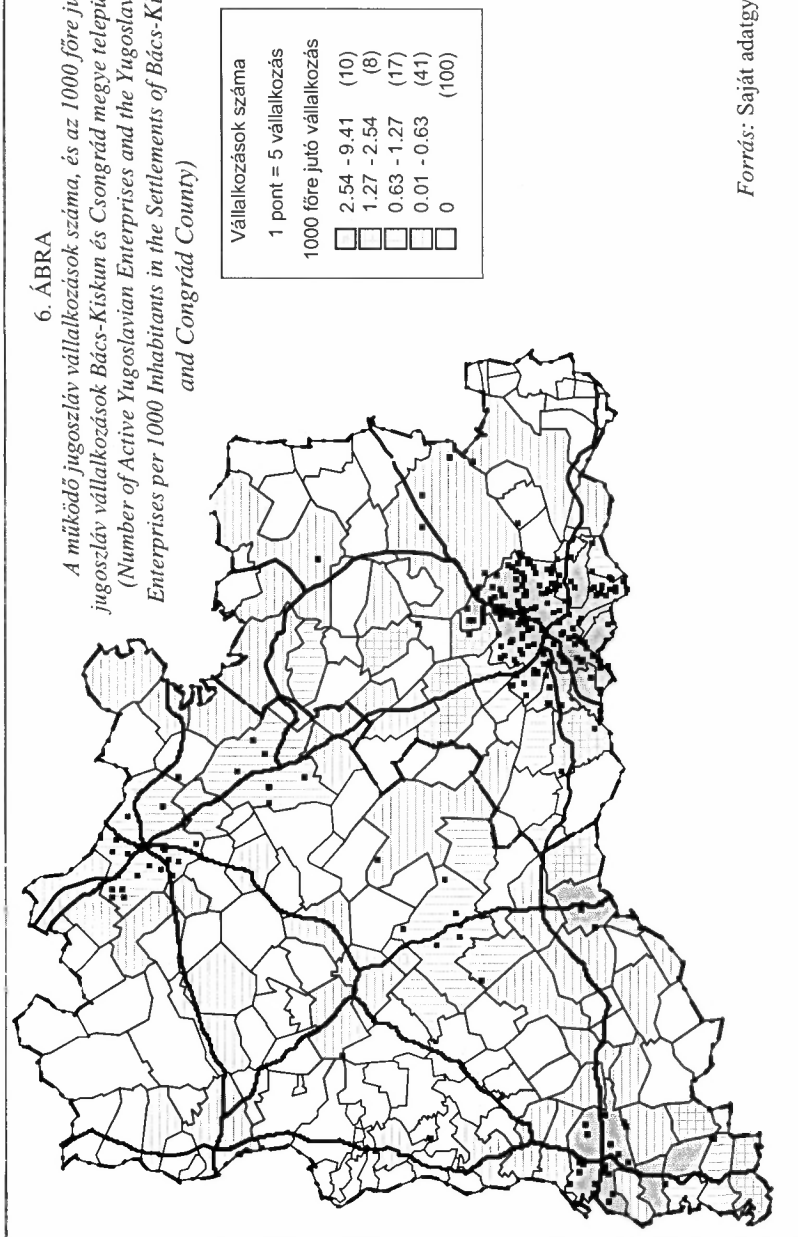
Jugoszlávia helyzete hasonló ehhez a két országhoz, de a polgárháborús helyzet további sajátos vonásokat kölcsönöz ezeknek a cégeknek (1., 4. és 5. ábra). A zavaros helyzetnek köszönhetően sok céget alapítottak, de sok meg is szűnt már ezek közül. Csongrád megye kiemelkedő helyet foglal el a cégek számát tekintve, ugyanakkor az e megyében érdekelt jugoszláv cégek 86%-a betéti társaság, amelyek 87%-a 10 000 Ft vagy az alatti tőkével lett bejelentve. A második helyezett Budapest mögött a szintén szomszédos Bács-Kiskun megye következik.

Mivel Csongrád és Bács-Kiskun megye a jugoszláv vállalkozások több mint felének ad otthont, érdemes megvizsgálni, hogy térbeli eloszlásuk, telephely választásuk milyen általánosságokat mutat (6. ábra). A településeken található vállalkozások számát vizsgálva Szeged kiemelkedő első helyezése (767 jugoszláv vállalkozás) és Kecskemét második helye (133) azt mutatja, hogy a települések népességszám nagysága, illetve a település-hierarchiában elfoglalt hely meghatározó vonzerő.

6. ÁBRA
 A működő jugoszláv vállalkozások száma, és az 1000 főre jutó
 jugoszláv vállalkozások Bács-Kiskun és Csongrád megye településein
 (Number of Active Yugoslavian Enterprises and the Yugoslavian
 Enterprises per 1000 Inhabitants in the Settlements of Bács-Kiskun
 and Csongrád County)

Forrás: Saját adatgyűjtés.

További vizsgálati szempontként az 1000 főre jutó jugoszláv vállalkozások számát használva azt tapasztaljuk, hogy a legmagasabb értékek a térségben található három jugoszláv–magyar határátkelő közelében találhatók. Végezetül a két megye fő közlekedési útvonalait megnézve láthatjuk, hogy azok szintén jelentős vonzerővel bírnak.

A román vállalkozások területi elterjedése eltér a többi szomszédos ország érdekeltégeitől (4. és 5. ábra). Románia esetében is a főváros és környéke a legvonzóbb, hiszen a cégek 72%-a itt talál otthonra, de a keleti, gazdasági szempontból elmaradottabb megyék szinte semmilyen vonzó hatást nem gyakorolnak a román vállalkozókra. A nyugati, fejlettebb megyék ugyanolyan vonzerővel bírnak, mint a közvetlenül határos megyék.

Összegésként megállapítható, hogy a jugoszláv vállalkozások esetében a polgárháborús helyzet jelentős mértékben befolyásolja a vállalkozások alapítását, tőkeerejét, gazdálkodási formáját, térbeli eloszlását. Sokat csak fiktív vállalkozásként alapítottak, minimális befektetéssel, hogy a munkavállalási engedély megszerzésének hosszadalmas és bizonytalan folyamatát kikerüljék. A sok megszünt vállalkozás is arra utal, hogy sokan csak a háborús viszonyok elől menekülve alapítottak céget Magyarországon, és amikor megszűnt a veszély, felszámolták azt. A térbeli eloszlásnál a település-hierarchiában elfoglalt hely, a határátkelőhöz való közelség, és a közlekedési elérhetőség illetve ezek kombinációja játssza a fő szerepet. Mindezek ismeretében nem meglepő Szeged kiugró értéke, mivel ez az a település, ahol e három feltétel teljes mértékben, egyszerre teljesül. Románia esetében szintén megfigyelhető a nagyszámú, minimális tőkével alapított vállalkozás jelensége, de itt nem a polgárháborús helyzet a fő tényező, hanem a gazdasági kényszer. Mivel a gazdaságilag gyenge keleti országrészben nincs annyi lehetőség, és politikai okok sem játszanak közre, hogy a határ közelsége fontos legyen, a román érdekeltégű vállalkozások a magyar település-hierarchia és gazdaság csúcsát, Budapestet, veszik célba. Pest megye jelentős részesedése csak a főváros hatásának tulajdonítható, hiszen az agglomerációba települ a fővárosból kiszorult, de annak közelségét mindenképpen igénylő vállalkozások zöme.

Irodalom

- Árva L.–Diczházi B. (1998) *Globalizáció és külföldi tőkeberuházások Magyarországon*. Budapest, Kairosz Kiadó/Növekedéskutató.
- Benedek T. (1998) Külföldi érdekeltégű vállalkozások működésének jellemzői Magyarországon. – *Pénzügyi Szemle*. 3. 213–217. o.
- Erdősi F. (1988) A határ menti térségek kutatásáról. *A sajátos helyzetű térségek terület- és településfejlesztési problémái*. – Erdősi F.–Tóth J. (szerk.), Pécs, MTA RKK–TS-2/2 Program Iroda. 18–30. o.
- Magyar Statisztikai Évkönyv 1997*. (1998) Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.
- Pál Á.–Szónokyné Ancsin G. (1994) Határon innen – határon túl. *Alföldi társadalom*. V. kötet. – Lengyel I. (szerk.), Békéscsaba, 191–210. o.
- Pál Á. (1996) Dél-alföldi határ menti települések társadalom-gazdaságföldrajzi jelenléte. *Határon innen – határon túl*. – Pál Á.–Szónokyné Ancsin G. (szerk.), Szeged, JATE Gazdasági Földrajzi Tanszék – JGYTF Földrajz Tanszék. 181–190. o.
- Pitti Z. (1998) Bejött, de mit hozott a tőke? – *Társadalmi Szemle*. 3. 14–32. o.

YUGOSLAVIAN AND ROMANIAN ENTERPRISES IN HUNGARY IN THE 1990S

CSABA KOVÁCS

Particularly great attention has accompanied the inflow of foreign direct investments to Hungary. These enterprises have played an outstanding role in modernising the economy and improving export capabilities and employment. At the end of 1990's 26 000 firms with foreign direct investment have been active in Hungary with a total subscribed foreign capital of 20 billion USD. This work is concerned with spatial distribution of the enterprises with "foreign direct investment" from Romania and Yugoslavia and the economic and social factors that have influenced its appearance and development.